

kleven een paar schoonheidsfoutjes. Tegenover het kwistige wit tussen de onderdelen staat een marge van nauwelijks een centimeter breed. De tekstkritische presentatie van de teksten in de appendix, in feite nauwelijks meer dan fragmenten, acht ik overdreven. Het kritisch apparaat signaleert in feite hoofdzakelijk drukfouten, die zonder enig bezwaar met een 'lees ...' in de tekst zelf hadden kunnen worden aangebracht (de correctie pagina 338 regel 25 lijkt mij trouwens onjuist: -tis inplaats van -tibus bij Griekse leenwoorden als progymnasma is in het Neolatijn heel gewoon, zie maar pagina 290 regel 27). Soms vindt de auteur ook zelf het apparaat overbodig, en worden alle drukfouten in de inleiding opgesomd. Een eenvoudiger en zakelijker presentatie van de appendix had deze met vele pagina's kunnen bekorten. Een zekere overdaad uit zich ook op andere fronten. Ik noem de vele samenvattingen die meestal terloops gegeven worden (enigszins stereotyp ingeleid met de wending 'Samenvattend kunnen wij stellen' of varianten daarop) en die elkaar soms ook inhoudelijk herhalen; de verwijzingen naar maar liefst drie uitgaven bij citaten uit de brieven van Hieronymus (de op pagina 273 regel 90 vergeefs gezochte vindplaats van Hieronymus' uitdrukking 'prologus galeatus' is overigens: *Praef. in libros Samuel et Malachim*, PL 28, 600B); de herhaling van bio- en bibliografische gegevens (bijvoorbeeld bij Guarini op pagina 33 en op pagina 131 met noot 467); de enigszins willekeurige herhaling van boektitels in de noten afgewisseld met verwijzingen door middel van auteursnaam plus verschijningsjaar, die dank zij de bibliografie evenzeer voldoen. Deze bibliografie krijgt overigens een interessante meerwaarde door de toegevoegde verwijzingen naar de plaats, waar de desbetreffende werken benut en besproken worden.

Van der Poel heeft een goed uitgewerkte bijdrage geleverd aan de bestudering van de Neolatijnse cultuur. Het vergaarde materiaal is kundig geanalyseerd en de resultaten zijn nauwgezet verwerkt. Onnauwkeurigheden zijn zeldzaam (op pagina 287 leze men 'jartum' en 'TV cal.') en het geheel maakt een degelijke indruk. Het boek zou een vertaling in een internationaal toegankelijke taal verdienen.

C. L. Heesakkers

K. Vetter, *Wilhelm von Oranien. Eine Biographie* (Berlijn: Akademie-Verlag, 1987, 195 blz., DM14,80, ISBN 3 05 000247 6).

Deze levensschets van prins Willem van Oranje is niet van verdienste ontbloot. Meer dan bijna alle andere buitenlandse historici die in de afgelopen honderdvijftig jaar een poging gewaagd hebben een biografie van Oranje te schrijven, heeft Vetter beseft dat Oranjes levensloop in nauwe samenhang met de politieke en sociale ontwikkelingen van zijn tijd beschreven dient te worden. Zoals men van een Oostduits historicus kan verwachten, interpreteert hij de Nederlandse opstand en de leidende rol die Oranje hierin speelde, vanuit een marxistisch standpunt. Het model waarmee hij werkt is het volgende: de Opstand was 'die erste siegreiche bürgerliche Revolution der Weltgeschichte', maar de burgerij was in de zestiende eeuw nog niet machtig genoeg om zonder hulp van de adel het op Spaanse leest geschoeide 'feodale' regime omver te werpen. Door de hoge adel, die het eerst fel protest tegen de absolutistische neigingen van Filips II aantekende, en door de lage adel, die het eerst zich bereid verklaarde de wapens tegen de regering op te nemen, werd een 'revolutionäre Situation' geschapen. Nog meer kwam het de Opstand ten bate dat, hoewel de meeste van deze edellieden zich op den duur met de koning verzoenden, één hoog edelman, Willem van Oranje, vastbesloten was de strijd in nauwe

samenwerking met de burgerij tot het uiterste voort te zetten, en hierbij 'Führungsqualitäten' aan de dag legde waarover in deze tijd nog geen enkel lid van de burgerij beschikte.

Dit is geen onbruikbaar model voor het schrijven van een biografie van Oranje. Maar het is wel veel te simplistisch. Men vraagt zich in de eerste plaats af hoe het godsdienstig verzet in dit schema te passen valt. Vetter gaat deze vraag uit de weg door het calvinistisch verzet met het burgerlijke te identificeren. Maar zijn opvatting dat, in tegenstelling tot Oranje, bijna alle stedelijke regenten en de vele andere burgers die zich tegen het Spaanse bewind keerden (inclusief de anticalvinistische dichter Coornhert), overtuigde calvinisten waren, valt onmogelijk vol te houden. Even aanvechtbaar is zijn stelling dat de hoofdoorzaak van het Oranje zo verontrustende stedelijke en provinciale particularisme gelegen was in de tegenstelling tussen 'der bürgerlich-republikanischen Ordnung in Holland und Seeland und den ständisch-feudalen Verhältnissen' in de Zuidelijke Nederlanden. Meer valt voor zijn mening te zeggen dat ook nadat Oranje zijn zaak met die van de burgerij vereenzelvigd had, zijn politieke denkwijze in vele opzichten die van de hoge edelman bleef. Maar Vetter toont niet aan hoe dit in het beleid dat Oranje als leider van het opstandige regime voerde, tot uiting kwam. Zoals een ander marxistisch geschiedschrijver van de Opstand, de Hongaar Wittman, zou Vetter op Oranjes zo ongelukkige Anjou-politiek als een voorbeeld van Oranjes conservatieve opstelling gewezen kunnen hebben, maar op de kwestie wat Oranje ertoe bewoog zo hardnekkig op het door godsdienstwisten verlamde Franse paard te wedden, wordt door hem niet ingegaan.

In het algemeen wordt aan Oranjes politiek beleid gedurende de twaalf jaren dat hij als leider van het opstandige bewind optrad, geheel onvoldoende aandacht besteed. Belangrijke initiatieven die Oranje in deze tijd nam, zoals zijn ontwerp voor een godsdienstvrede in 1578, zijn verwerping van de vijandelijke vredesvoorwaarden in 1579 en zijn voorstellen voor een ingrijpende regeringshervorming in de hierop volgende twee jaren, blijven onvermeld. Veel geslaagder is de eerste helft van het boek, waarin een vrij gedetailleerde beschrijving wordt gegeven van Oranjes levensloop gedurende de jaren dat hij nog niet met de Habsburgse regering had gebroken. Hij maakt daarbij uitstekend gebruik van de grondige, drielidige studie die Rachfahl indertijd aan deze periode van Oranjes leven wijdde. In een knap geschreven betoog, dat verlevendigd wordt door goed gekozen citaten uit Oranjes briefwisseling, toont Vetter duidelijk aan dat Oranjes streven in het begin van zijn politieke loopbaan er vooral op gericht was de belangen van zijn doorluchtig geslacht en die van de hoge adel in het algemeen te bevorderen. Ook zijn uiteenzetting over de onzekere koers die Oranje gedurende het zogenaamde wonderjaar 1566 volgde, is zeer verhelderend. Het is jammer dat de schrijver dit hoge peil niet in de tweede helft van zijn boek heeft weten te handhaven.

K. W. Swart

C. E. Harline, *Pamphlets, Printing and Political Culture in the Early Dutch Republic* (Archives internationales d'histoire des idées/International Archives of the History of Ideas CXVI; Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1987, xiv + 309 biz., f160,-, ISBN 90 247 3511 4).

Pamfletten vormen een veel gebruikte bron in de geschiedschrijving van de Republiek. Toch bestond er tot nu toe geen speciaal aan dit genre gewijde monografie. Alleen al daarom voldoet dit boek aan een behoefte. Het skelet wordt gevormd door een statistisch onderzoek naar vorm en inhoud van 500 in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag berustende en in de bekende